

ՄԵՐ ԻՂՁԵՐՆ ՈՒ ՅՈՅՍԵՐԸ ՈՐՊԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Հայտնի է, որ Կիլիկիայի հայոց կաթողիկոսի մահից հետո Կաթողիկոս է ընտրվել Ամերիկայի հայոց առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոսը: Նորընտիր կաթողիկոսը նախքան մեկնելը իր աթոռանիստ քաղաքը՝ Սփյուռքի հայության ծանոթացնում է իր ցանկությունների և դործունեության այն ծրագրի հետ, որ նախատեսում է իրականացնել կաթողիկոսական դահլը բազմալուց հետո: Նորընտիր կաթողիկոսի դործունեության և ապագա անելիքների մասին պարզ է ինքը՝ Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոսը հետաքրքրական ու շահեկան մի հոդվածի մեջ, որ տպված է Կիլիկիայի կաթողիկոսական պաշտոնական ամսագիրը «Հասկ»-ի (1944 թ.) մեջ:

Հոդվածը, որի վերնագիրն է «Մեր իղձերն ու յոյսերը որպէս Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիայ», նույնությամբ տեղադրում ենք ամսագրին ներկա համարում:

Ա.

Մոլորութիւն է դարձած, որ բարձր պաշտօնի կոչումը անձինք, իրենց դործունեութեան ծրագիրն են ներկայացնում ապագայի համար: Թերևս մեզ համար վաղաժամ համարուի, որևէ խօսք ասել այդ մասին, հայրապետական օծումն ստանալուց առաջ. բայց թուով է մեզ ոչ անպատշաճ, այլ նոյն իսկ պարտաւորութիւն մեր իղձերն ու յոյսերը, դռնէ, որոշ խնդիրներին նկատմամբ, մատչելի դարձնել յատկապէս մեր Ամերիկայի հօտին, որ տնքան սիրա-

լիւր կերպով իւր նուէրներն է բերում Կիլիկիոյ Աթոռին, կապելով մեր յորեկնական հանգչանների հետ:

Մեր ջերմ աղօթքն է, մեր հուկեկան աղերսն առ Աստուած, որ այս աշխարհւեր պատերազմը շուտ վերջանայ, որ միլիոնաւոր երիտօրարդ կեանքեր է հնձում, անսահման կորուստներ բերում մարդկութեան նիւթական, մշակոյթային և բարոյական տեսակէտներով: Պաղաղության դովարար գեղիււը թող վեչէ մարդկութեան այս տաղնապալից կեանքի վերայ եւ աղղերի փոխադարձ վստահութեան եւ բարի դրացիութեան յարաբերութիւնը վերականգնուի նրանց մէջ Աստուծոյ կամքով և օրհնութեամբ:

Վերանկից յետոյ թրբւ հայ կիկոկոս բարձրագոյն պաշտօնեաներից մէկը, մեր առաջին իղձը կը լինէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Ծայրագոյն Պատրիարքի ընտրութիւնը կատարուած տեսնել Սորճըրդային իշխանութեան և Հայաստանի կառավարութեան բարեհաճ եւ բարեպաշտ տրամադրութեան տակ, ինչպես արդարաւոր է երիցս:

Մայր Աթոռի երկարատեւ թափուր մնալուց յետոյ, պատերազմի հետ կապուած պատճառներով, ցանկալի է, որ խոր գահակալի ընտրութիւնը կատարուի ամենայն փառաւորութեամբ եւ շքով ոչ միայն Սորճըրդային երկրներին, այլ եւ Սփյուռքի հայութեան եկեղեցական եւ աշխարհիկ պատգամաւորների լիակատար մասնակցութեամբ:

Վեակ մենք իրբւ Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կը կամենայինք մեզ ներթա-

կայ կալիսկոպոստները հետ նոյնպէս ներկայ լինել ընտրութեան և ապա դիւատրեկ նոր- ընտիր Ամենայն Հայոց Հայրապետի և կաթողիկոսի ձեռնադրութեան և օծման սրբազան արարողութիւնը: Այդ կը լինէր պատմական արժէքով մի մեծ դէպք, եկեղեցական-համադպային նշանակութեամբ, չեչտելով Հայաստանեայց եկեղեցու անբախտելի միութիւնը բոլոր բարձր Աթոռների սերտ դործակցութեամբ:

Բ.

«Այս ընդհանուր, բայց սրտազին ցանկութեան կը կամենայինք կցել մեր իղձերն ու յոյսերը Կիլիկիոյ Աթոռի նկատմամբ: Կիլիկիոյ Աթոռը Մայր Աթոռի համեմատութեամբ շատ նոսրացած էր, աղքատ, նոյն իսկ Կիլիկիայում եղած ժամանակ: Իսկ իբրեւ փախստական Անթիլիսոսում հաստատուելուց յետոյ, առանց եկամուտների, կալուածների, դրամական հասոյթների: Աստուած օրհնէ Տ. Սահակ, Բարդէն և Պետրոս կաթողիկոսների յիշատակը, որոնք կարող եղան կաղմակերպել քայքայուած և անկերպարան Աթոռը, առն հաստատել, համեատ սրբապատկերի մէջ դրութեան պահպանութեան հնարաւորութիւն ստեղծելով:

«Բայց Կիլիկիոյ Աթոռը դեր ունի կատարելիք. նա դեր ունի կատարելիք ոչ միայն իւր չորս կալիսկոպոստութիւնների կամ առաջնորդութիւնների համար, որպէս իճէրութի, Հայէպի և Դամասկոսի վիճակներն են Սուրիոյ մէջ և Կիպրոսը, պատմական շատ յիշատակներով կապուած մեր Կիլիկեան չըջանի պատմութեան հետ, այլ և այդ տահմաններից դուրս:

«Նախընթաց պատերազմից յետոյ դեռ մեր իսկընդ դիւաններս չէ եկել. խոսքը, յատկապէս Սփիւռքի հայութեան մասին է: Ոչ միայն Ամերիկայում, այլև ամենուրեք եկեղեցականների պակասութեան մեծ տաղնապ է տիրում. եկեղեցիներն ունինք, ուր սեպհական քահանաներ չկան, կամ մէկի փոխարէն երկուսի, երեքի կարիքը կայ:

Սակաւաթիւ են վարդապետներ դիտութեամբ օժտուած, քարոզչութեան և մշակոյթային գործերի մէջ, դաստիարակութեան մէջ հարկաւոր չափով ներգործական դեր կատարելու: Մայր Աթոռը հնարաւորութիւն չունի այդ կողմից օգնութեան դալու. Երուսաղէմը իւր յատուկ կոչումն ունի, և հակառակ իւր կարիքների, միաբաններից մի քանիսին ղեջել է Ամերիկայում և այլուր հովուական պաշտօն կատարելու: Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանը հազիւ մի քանի միաբաններ ունի, անկարող մինչև իսկ իւր թեմերն ու դպրոցները կառավարելու, առանց Երուսաղէմի օգնութեան:

«Այս ցաւերին դարման մի կարեւոր չափով Կիլիկիոյ Աթոռից պիտի սպասենք, ոչ միայն իւր միաբանութեան թիւը ըստւարացնելով, այլ և Սփիւռքի այլ եկեղեցիների քահանայական կարիքը լրացնելու: Բաւական չէ մի կերպ կառավարուելու դրութեամբ բաւականանալ, այլ պէտք է անցնել ստեղծագործող կեանքի, կրօնական-եկեղեցական և մշակոյթային մարզերի մէջ: Այսպիսով Կիլիկիոյ Աթոռի համար երկու պարտականութեան ընդարձակ դաշտ կայ բացուած, իրար հետ սերտ կապուած, նպատակներով և տարողութեամբ: Առաջին՝ պէտք է պատրաստել բաւական թուով միաբաններ, որոնցից դիտութեամբ, քարոզչութեամբ և մշակոյթային գործերով զբաղուող վարդապետներ և կալիսկոպոստներ ունենանք: Երկրորդ՝ քահանայացուներ և ուսուցիչներ պատրաստել մեր վիճակների և Սփիւռքի այլ դաղութների համար: Իբրեւ Ամերիկայի Առաջնորդ տեսնում ենք, թէ ինչ վիճակ է ստեղծուած այստեղ. մեղ ենթակայ թեմերի մէջ 18 եկեղեցի ունինք և ընդամենը 12 հովիւ. փակւում են մեր դպրոցները, որովհետեւ ուսուցիչներ չունենք, մատաղ սերունդը շատ թոյլ կրօնական դաստիարակութիւն է ստանում, որովհետեւ կիրականօրեայ դպրոցները քահանայ կամ ախարհիկ ուսուցիչներ չունին: Բայց այս վիճակն ու կարիքը հաստատկաց է մեր

Միլիոնքի, դրեթէ, բոլոր դաղութների
համար:

Գ.

«Միաբանութեան պատրաստութեան հետ անհրաժեշտ է, որ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանն ունենայ իւր Տպարանը շարող եւ արագատիպ մեքենաներով, որպէսզի մեր նիւթը եւ ազդդուն «Հասկ»-ը ոչ միայն ատոքանայ եւ դառնայ ուժեղ բերան եւ գործիք կաթողիկոսարանի քարոզչութեան եւ լուսատրութեան, այլեւ իւր միաբանների եւ դրսեցիների գրական-բանասիրական գործերը տպադրել կարողանայ: Մեր իղձն է, որ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանը եկեղեցական-վարչական կեդրոն լինելուց զտո, դառնայ եւ մշակութային կեդրոն, Երուսաղէմի հետ ձեռք ձեռքի տուած, իբրեւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ երկու հաւատարմ ամուլներ: Այս մտքերին կցուած է, բնականաբար, գիտական պահանջների համեմատ մատենադարան ունենալու խնդիրը. առանց զէնքի զինուոր չկայ, առանց գրքի եւ մատենադարանի գիտական աշխատուոր: Կաթողիկոսարանի մատենադարանն, առայժմ խեղճ սկզբնաւորութիւն է միայն, որ պէտք է հետզհետէ ընդարձակուի եւ զարգանայ: Բայց ինչպէս լաւ հովիւներ, քարոզիչներ եւ վարդապետներ պատրաստելու խնդիրը մեր անհրաժեշտ կարիքներն են, այնպէս էլ խմբապետներ պատրաստելու դուրծը: Սմբապետութիւնը երաժշտական արուեստի դուրծնական մասն է. այդ եւս պէտք է մեր ուշադրութեան առարկան լինի. երգ եւ քարոզ, դրանց հետ կապուած կանոնաւոր արարողութիւն եւ ժամատացութիւն կրօնական դաստիարակութեան եւ հոգիներն աղնուացնող մասերն են՝ իրար լրացնող:

«Մշակութային այս իղձերի եւ յոյսերի հետ կը կամենայինք կապել եւ մի ուրիշը: Նախընթաց պատերազմը ոչ միայն մի միլիոնի չափ մարդկանց զոհ տարաւ մեզմէն, այլ եւ կենդանի մնացածներն էլ հողմացրիւ արաւ դանաղան երկրներ, արմատա-

խիլ անելով Հայ աւանդութիւնը, բարբառը, բանահիւսութիւնը, երգը... իւր աճեցողութեան բնական հողից, մեր ազգագրական մշակութի գանձերը, սրտնք հիմքն են եւ աղբիւրը ազգային արուեստի եւ դրականութեան եւ լեզուի դարգացման: Հայաստանի կառավարութիւնը սկսել է հետամուտ լինել նրանց. հաւաքման եւ հրատարակութեան: Բայց Միլիոնքի հայութեան մէջ եւս դեռ կան ուշադրութեան արժանի մնացորդներ, մանաւանդ արեւելքի դաղութների մէջ: Մեր իղձն է ունենալ մի լաւ ճայնահաւաք մեքենայ հազարաւոր սկաւառակներով, որպէսզի այդ ուղղութեամբ հարկաւոր աշխատանքն սկսուի, հաւաքելով մեր հին շարականներն ու մեղեդիները, ժողովրդական երգերը, բանահիւսութեան մնացորդները որպէս ատաղձ, որ ապագայի Կոմիտասը կամ Աճառեանը օղտագործել եւ մշակել կարողանան Հայ արուեստի եւ գիտութեան համար: Այս թէ ոչ, եւս մի քանի տասնեակ տարիներ, իսկապա կանհետանան նրանք եւ կը կորչին յաւիտեան:

Դ.

«Շատերին, դուք է, երազ կը թուայ այս ամենը: Ամենայն միտք, յղացում ու ծրարիւր միշտ երազ է, եթէ հեռամուտ չլինենք նրանց իրադրոժման: Անհնարին բան չէ մի քանի տարի խնամքով կատարուած աշխատանքից յետոյ տնկած ծառը մեծացնել եւ պտուղ սպասել: Անհնարին չէ նաեւ, որոշ տարիների կարգաւորեալ աշխատանքից յետոյ պատանիներից հայրենասէր եւ եկեղեցասէր քահանաներ, ուսուցիչներ եւ վարդապետներ պատրաստել:

Ո՞րտեղ պիտի պատրաստուին նրանք: Կը պատասխանենք. մեր կաթողիկոսարանի Դպրեմանքի մէջ, որ նիւթականի պակասութեան պատճառով այժմ միայն երկու դասարան ունի. անհրաժեշտ է առնուազն չորսն ունենալ, իրար հետեւող: Ի հարկէ այնտեղ չեն մտնիլ այբբենը նոր հեգոյ մանուկներ, այլ ժողովրդական դպրոցն պ-

ւարտած պատանիներ, ընտրուած մեր կամ Սփիւռքի ալլ վիճակների դպրոցաւարտներէն: Այդպիսիների համար ընդհանուր կըրթութեան հետ չորս տարին բաւարար է նրանց մարդիկ աղլային և եկեղեցական պատմութեան, աղլային և եկեղեցական մատենադրութեան, գրարար և աշխարհարար լեզուների ծանոթութեան մէջ: Ընդունակներին կարելի կը լինի յետոյ ուղարկել եւրոպական և ամերիկեան համալսարաններ մասնագէտներ դառնալու, նոյն

իսկ ապագայում Դպրեվանքի մէջ դասախօսելու համար: Պետք է բարձրանայ դպրոցի մակարդակը, անհրաժեշտ թուով դասախօսներ դրաւելով կամ պատրաստելով: Իսկ այս բոլորի համար դրամ է հարկաւոր, որպէսզի լաւագոյն կերպով գործադրելով, մաքր ստանանք:

«Ահա ինչու մեր յորեկեանական տօնակատարութեանց համաձայնել ենք, որ մեր սիրելի ժողովուրդը նուէրներ ևս տայ Կիլիկեան Աթոռին և նորա Դպրեվանքին»:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ